

**ПРОУЧВАНИЯТА НА ВАСИЛ ВАСИЛЕВ
ВЪРХУ ЕЛЕНСКИЯ ДАМАСКИН И ПОДГОТВЕНОТО
ОТ НЕГО ИЗДАНИЕ НА РЪКОПИСА**

Ивона Карачорова
Институт за български език – БАН

**V. VASILEV'S RESEARCH ON THE *ELENA DAMASKIN*,
AND THE FORTHCOMING EDITION OF THE MANUSCRIPT**

Ivona Karachorova
Institute of Bulgarian Language
The Bulgarian Academy of Sciences

The article deals with V. Vasilev's research on the Elena Damaskin (which dates back to the second half of the 17th century), and the results of this research. It also presents the forthcoming edition of the manuscript, and an extensive review of the archaic damaskins of that period. The review shows the place of the Elena Damaskin manuscript among the latter. The content of the literary works included in this damaskin is closer to the content of the works of the initial Damaskin translation made in the region of Sredna Gora.

Key words: V. Vasilev, archaic damaskins, the *Elena damaskin*, damaskin, sermons, edition

Още от докторантските си години В. Василев проявява интерес към дамаскинарската книжнина и нейното място в българската литература и историята на българския език. Докторската му дисертация е на тема: „Троянски дамаскин, български паметник от XVII век. Към характеристиката на писмеността на ранния новобългарски период“, след защитата на която той продължава да работи по тематиката – изследва различни преписи, обобщава характерните особености на различните групи дамаскини (Василев 1987, Василев 1990, Василев 1993). За издание на текста В. Василев избира един от преписите, който според него най-добре представя средногорските архаични дамаскини, известен под името Еленски. В научната литература за най-

пълни и представителни преписи на тази група дамаскини освен Еленския са определени Рилският дамаскин – Рилски манастир, №4/10(78), Аджарският (Ханджаски) дамаскин, Костенецкият дамаскин (ръкопис №503 в ЦИАИ – София) и др.

Еленският препис е наречен така от Б. Цонев – „Еленски Дамаскин Студит“ в „Книжовни старини от Елена“, защото от печата, който е поставен на доста места в ръкописа, личи, че е бил собственост на черквата „Успение Богородично“ в гр. Елена (Цонев 1923: 34, 41). Не се знае нищо за историята на ръкописа от неговото създаване през XVII в. до 1816 г., когато вече със сигурност се знае, че се е намирал в споменатата църква. Пак от споменатата студия на Б. Цонев става ясно, че около 1914 г. ръкописът е собственост на еленското училищно настоятелство и по това време е зает от художника Енчев – Видю, който изследвал художествената му украса. Около 1923 г. ръкописът попада в Археологическия музей – София, на временно съхранение, където се намира до 1981 г., когато е взет от отдел БИА на НБКМ – София, където е основно реставриран. Получава сигнатура АМ 2008 (Каталог 1982: 210, № 580), която в самия Археологически музей в София гласи: Инв. № 3, средновековен отдел, сандък I, № 2008.

Б. Цонев успява лесно да установи, че Еленският дамаскин е същият ръкописен дамаскин, за който пръв съобщава Ив. Момчилов в своя „Сборник от образци за изучаването на старобългарски език по сичкото му развитие“, издаден във Виена през 1865 г.

При подготовката на ръкописа на Еленския дамаскин за издаване В. Василев сравнява съдържанието му и отделните съставлящи текстове с други дамаскини от групата: Кърнинския, Киевския (ръкопис № 33, Библиотека на АН в Киев), Дриновия (рък. 432/634 от НБКМ), Аджарския и Костенецкия дамаскин, както с изданието на гръцкият оригинал на „Съкровище“ от Дамаскин Студит (по изданието от 1893 г.). Основните му изводи от тези съпоставки са (Василев 1988):

1. Реално ръкописът на Еленския дамаскин брои 351 листа, а не 355, както съобщава в своето описание Б. Цонев. Това е отбелязано и в Сводния каталог (Каталог 1982: 210).

2. Между л. 5 и л. 6 има изгубен лист с текст, който в изданието В. Василев решава да възстанови по Дриновия дамаскин.

3. Местата на л. 169 и л. 170 (по реалната номерация) от Словото на Томина неделя трябва да бъдат разменени – л. 170 трябва да стои пред л. 169.

4. В Еленския дамаскин са изгубени половината от листовете на Словото за Евстатий, т.е. втората част на това слово липсва (около 8

листа). Липсата е възстановена със съответния текст от Аджарския дамаскин.

5. След Словото за Евстатий трябва да следва Слово за десетте заповеди Мойсееви. Доказателство за това е фактът, че четирите реда текст над заглавието на словото от Теофан Ритор (последно в Еленския дамаскин) са крайт на Слово за десетте заповеди Мойсееви, а вътре в словото от Теофан Ритор се откриват 5 листа от Слово за десетте заповеди Мойсееви: листовите с реална номерация 349, 345, 346, 347, 348. Този проблем В. Василев решава с възстановяването на изгубените 2 листа с началото на Слово за десетте заповеди Мойсееви по Дриновия дамаскин и след тях следват 5 листа от това слово, които са пренаредени в изданието, но погрешно са подвързани в словото на Теофан Ритор. Трябва да се отбележи, че Б. Цонев в своето описание твърди, че Слово за десетте заповеди Мойсееви липсва в Еленския дамаскин. Това се повтаря от Е. И. Дьомина (Демина 1968: 46 – 49, Петканова-Тотева 1965: 100) и в краткото описание в Сводния каталог (Каталог 1982: 210). В. Василев установява неговата наличност в ръкописа.

6. В изданието той подрежда словото от Теофан Ритор според реалната номерация на листовите по следния начин: л. 344, 350, 351, и попълнено с още лист и половина (3 страници) текст според обема на Еленския дамаскин, взети от Дриновия дамаскин.

При новото описание на съдържанието на Еленския дамаскин става за първи път ясно, че ръкописът съдържа не 27, а 28 слова, т. е. с едно в повече, и това е Слово за десетте заповеди Мойсееви. Що се отнася до колонтитула, най-важното наблюдение е, че върху запазените листове от Слово за десетте заповеди Мойсееви и Слово за вярата от Теофан Ритор изобщо не се открива такъв. В. Василев приема, че при подвързването и надписването на колонтитулите книжовниците са забелязали навярно, че в листовите, представлящи словото от Теофан Ритор, има неточности, но не са били в състояние да ги подредят правилно.

Преди реставрацията през 1981 г. е поставена с молив номерация на реално съществуващите листове с арабски цифри – общо 351 листа. Ръкописът не е изследван и не е правен опит при това ново подвързване листовите, които не стоят на съответстващите места, да бъдат подредени правилно. Първото подвързване на Еленския дамаскин е направено при неговото създаване през XVII век, второто – след Освобождението, тъй като ръкописът е пострадал от влага. По това време са били вече изгубени 8 листа от Словото за св. Евстатий, 2 листа от Словото за десетте заповеди Мойсееви, 2 листа от Слово за вярата от Теофан Ритор, а може би и още няколко слова, които влизат

в състава на Аджарския, но липсват в Еленския дамаскин. Това предположение Василев прави въз основа на голямата близост по съдържание и подредба на словата в двата ръкописа. Изгубеният лист между л. 5 и 6 по номерацията в НБКМ е съществувал до написването на студията на Б. Цонев (1923 г.). В подготвеното от В. Василев издание на Еленския дамаскин се възстановяват изгубените 13 листа и в него те наброяват общо 364, което най-вероятно отговаря на истинския обем на ръкописа, ако не е съдържал и други два, които са в повече в Аджарския дамаскин.

Еленският дамаскин е един от преписите, които стоят най-близко до протографа с представените в него 28 слова. Авторът на изданието предполага, че ръкописът е имал по-голям обем. Б. Цонев счита, че Аджарският дамаскин е снет направо от Еленския. Е. И. Дьомина не е съгласна с това твърдение, защото в Еленския дамаскин не фигурира Слово за десетте заповеди Мойсееви, но Василев го открива. Всъщност така се оказва, че Еленският дамаскин най-пълно представя устойчивия състав на словата, характерни за дамаскините от „средногорския“ превод (липсва само Поучение за поста и въздържанието, което е трето поред в Дриновия дамаскин).

В. Василев разчете и с търпение и любов набра на пишеща машина целия текст със сложната система от акцентни знаци, поставени на ръка, и с разночетенията. Само учени от нашето и предишните поколения знаят за какъв труд става въпрос, по-младите могат само теоретично да си го представят.

Текстът е придружен от студия за архаичните дамаскини и за особеностите на Еленския дамаскин – фонетични, морфологични, лексикални, синтактични.

Изданието беше напълно готово и В. Василев намери издател, но след смъртта му ръкописът на изданието беше загубен за науката.

ЛИТЕРАТУРА

Василев 1987: Василев, В. Нови и стари елементи в архаичните дамаскини. // Доклади. История на българския език. Втори международен конгрес по българистика. София, 1987, 202 – 208.

Василев 1988: Василев, В. Нови данни за Еленския дамаскин. // Български език, 1988, XXXVIII, №6, 505 – 507.

Василев 1990: Василев, В. За някои архаични и нови черти в дамаскините (с оглед на новобългарския книжовен език). // *Kształtowanie się nowobułgarskiego języka literackiego (do roku 1878)*. Kraków: PAN, 1990, 189 – 204.

- Василев 1993:** Василев, В. Общи писменоезикови черти в преписите на архаичните дамаскини. // *Palaeobulgarica*, 1993, №2, 99 – 108.
- Дьомина 1968:** Демина, Е. И. *Тихонравовский дамаскин. Часть I. Филологическое введение в изучение болгарских дамаскинов.* София, 1968.
- Каталог 1982:** Христова, Б., Д. Караджова, А. Икономова. *Български ръкописи от XI до XVII век, запазени в България. Своден каталог*, т. 1. София, 1982.
- Момчилов 1865:** Момчилов, Ив. *Сборник от образци за изучаването на старобългарския език по сичкото му развитие.* Виена, 1865.
- Петканова-Тотева 1965:** Петканова-Тотева, Д. *Дамаскините в българската литература.* София, 1965.
- Цонев 1923:** Цонев, Б. Книжовни старини от Елена. // *ГСУ, Историко-филологически факултет*, 1923, кн. XIX, № 7.